

Úvod do studia
Pomocných věd
historických (PVH)

$$F = G \frac{m_1 m_2}{d^2}$$

$$\phi(x) = \frac{1}{\sqrt{2\pi\sigma}} e^{-\frac{(x-\mu)^2}{2\sigma^2}}$$

$$i\hbar \frac{\partial}{\partial t} \psi = \hat{H} \psi$$

$$E = mc^2$$

$$ds \geq 0$$

$$\frac{df}{dt} = \lim_{h \rightarrow 0} \frac{f(t+h) - f(t)}{h}$$

Pomocné vědy historické

- ▶ Hilfswissenschaften
(něm.)
- ▶ Grundwissenschaften
(něm.)
- ▶ Auxiliary Sciences of
History (ang.)

Discernere vera ac falsa

Johann Christopher Gatterer (Handbuch der Universalhistorie, 1761): „**historische Hilfswissenschaften**“ (chronologie, diplomatika, genealogie, geografie, heraldika, numizmatika).

Johann Christoph Gatterer

Definice

Pomocné vědy historické v širokém kontextu jsou všechny disciplíny, které svými specifickými metodami pomáhají historikovi hlouběji proniknout do podstaty jevů dosavadního vývoje lidské společnosti tím, že podrobují specifické historické kritice všechny produkty její činnosti, zejména pak její písemnou ‚pozůstalost.‘ (Vademcum, s. 7)

Jsou to obory, které se věnují specifické kritice jednotlivých kategorií písemných – či alespoň do jisté míry písemných – pozůstatků minulostí ze dvou základních aspektů. **První je dán jejich osobitým charakterem jako určitého druhu materiálu**, druhý pak nutností **analyzovat a tlumočit informace v nich písemně sdělované ve formě využitelné historikem.**

Pojmy

Vnější kritika – *discernere vera ac falsa*.

Vnitřní kritika (hemeneutika – teorie porozumění).

Heuristika - shromáždění relevantních pramenů.

Úkol PVH

- ▶ Sbírání,
- ▶ zpracování
- ▶ a systematizování určitého typu historických pramenů, vždy na úrovni pramenné kritiky.

Tradiční seznam PVH

Diplomatika – nauka u úředních (právních) písemnostech.

Paleografie - nauka o písmu a jeho vývoji.

Sfragistika – nauka o pečetích.

Heraldika – nauka o erbech.

Kodikologie – nauka o rukopisech.

Epigrafika – nauka o nápisech.

Numizmatika – nauka o mincích a peněžním vývoji.

Chronologie – nauka o měření a počítání času.

Genealogie – nauka o rodových a příbuzenských vztazích.

Historická metrologie – nauka o hmotnostních, délkových, plošných a jiných jednotkách (mírách) a systému měření.

Dvě skupiny PVH

disciplíny druhové (určené jednotlivým kategoriím pramenů):

- diplomatika
- kodikologie
- sfragistika
- heraldika
- epigrafika
- numizmatika

disciplíny obsahové (hodnocení objektivní reality v těchto pramenech):

- chronologie
- genealogie
- historická metrologie

svébytné postavení paleografie

Další PVH a příbuzné obory

Filigranologie – nauka o vodoznaku (vodotisk, filigrán, něm. Wasserzeichen).

Faleristika – popis a historie řádů a vyznamenání.

Vexilologie – historie a symbolika vlajek, praporů a standart.

Kampanologie – nauka o zvonech.

Papyrologie – nauka o starověkých textech na papyru.

Historická geografie – nauka o zeměpisném prostředí.

Historická bibliologie – nauka o knize rukopisné i tištěné.

Pramenověda (něm. Quellenkunde) – nauka o analýze a výkladu písemných pramenů.

Ediční práce – kritické vydávání historických pramenů.

Stručné dějiny PVH

- ▶ Starověká Alexandrie - kritické studie Homérova eposu *Ilias*.
- ▶ Exegeze biblických a antických textů - rozvoj filologických a historických disciplín.
- ▶ Kritická filozofie raného osvětenství.
- ▶ *Bella diplomatica* - kritický přístup k právním nárokům založeným na listinách.
- ▶ Jean Mabillon (1632-1707) – francouzský benediktin, který v roce 1681 vydal knihu *De re diplomatica libri sex*.

S. 2. 56.

DE RE DIPLOMATICA

L I B R I V I.

IN QUIBUS QUIDQUID AD VETERUM

Instrumentorum antiquitatem, materiam, scripturam, & stylum; quidquid ad figilla, monogrammata, subscriptiones, ac notas chronologicas; quidquid inde ad antiquariam, historicam, forensisque disciplinam pertinet, explicatur & illustratur.

A C C E D V N T

Commentarius de antiquis Regum Francorum Palatiis.

Veterum scripturarum varia specimina, tabulis LX comprehensa.

Nova ducentorum, & amplius, monumentorum collectio.

Operâ & studio Domni JOHANNIS MABILLON, Presbyteri ac Monachi Ordinis S. Benedicti à Congregatione S. Mauri.

LUTECIÆ PARISIORUM,

Sumtibus LUDOVICI BILLAINE, in Palatio Regio.

M DC LXXXI.

CUM PRIVILEGIO REGIS, ET SUPERIORUM PERMISSU.

MONUMENTA
GERMANIAE

HISTORICA

INDE AB ANNO CHRISTI QVINGENTESIMO
VSQVE AD ANNUM MILLESIMVM
ET QVINGENTESIMVM

A V S P I C I I S

**SOCIETATIS APERIENDIS FONTIBVS
RERVM GERMANICARVM MEDII Aevi**

E D I D I T

GEORGIVS HEINRICVS PERTZ

SERENISSIMO GERMANIAE IMPERATORI BORUSSIAE REGI A CONSIL. REG. INT. BIBLIOTHECAE BEROL. PRAEFECTVS.

DIPLOMATVM IMPERII

T O M V S I.

H A N N O V E R A E

IMPENSIS BIBLIOPOLII AVLICI HAHNIANI

MDCCCLXXII.

Stručné dějiny PVH – školy a instituce

- ▶ 1819 (Mnichov) - Monumenta Germaniae Historica (MGH).
- ▶ 1821 (Paříž) - École des Chartes.
- ▶ 1854 (Víděň) - Institut für österreichische Geschichtsforschung (IfÖG).
- ▶ 1884 (Řím) - Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica.

Stručné dějiny PVH – osobnosti

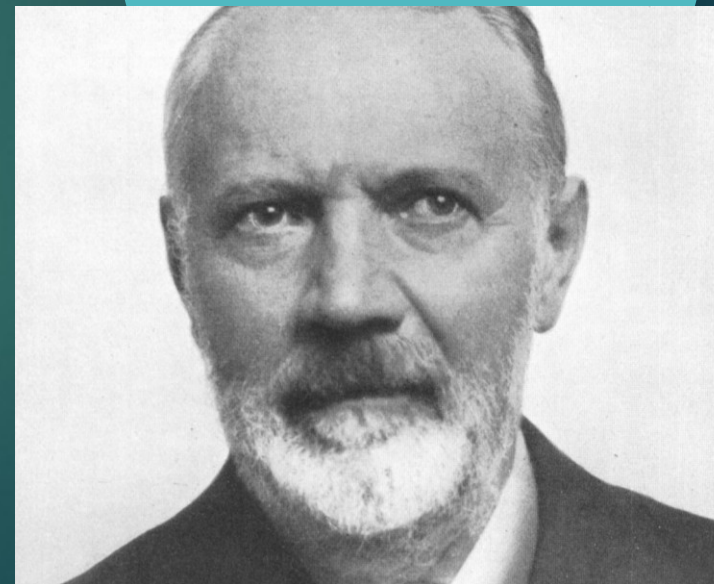
Julius von Ficker (1826-1902) -
historik a diplomatik.

Wilhelm Wattenbach (1819-
1897) – historik a paleograf.

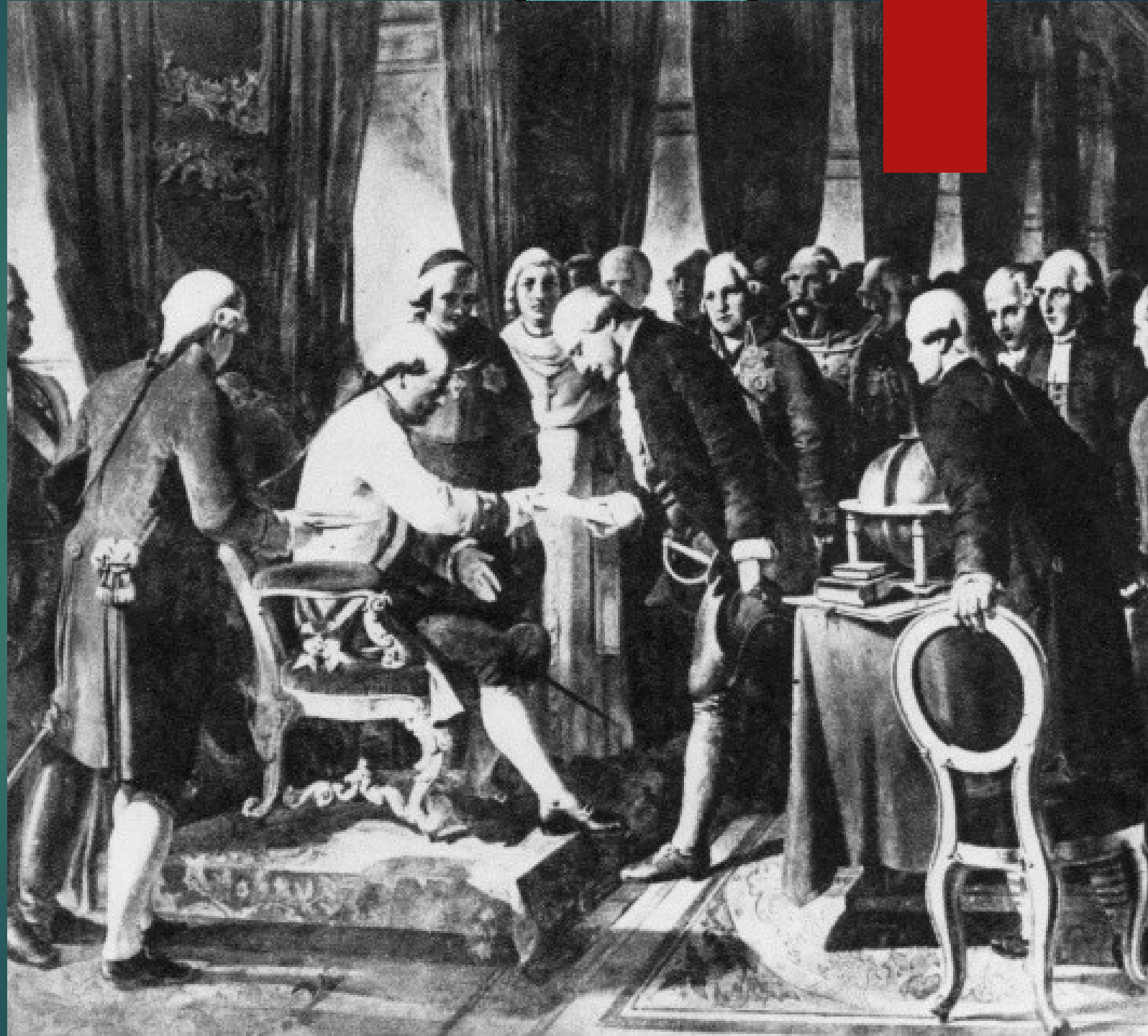
Harry Breslau (1848-1926) -
historik a diplomatik.

Theodor Sickel (1826-1908) –
historik a diplomatik.

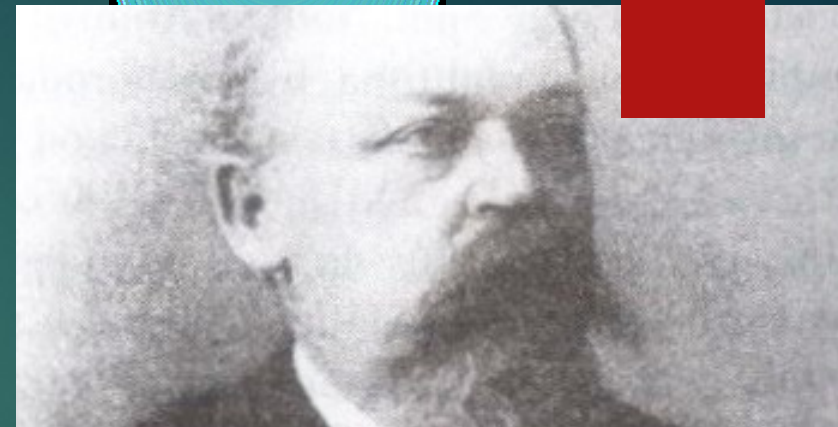
Stručné dějiny PVH – české země

- ▶ 1784 – samostatná katedra PVH na pražské univerzitě.
- ▶ 1784 – Královská česká společnost nauk (Die königliche böhmische Gesellschaft der Wissenschaften) - Gelasius Dobner (1719-1790), František Martin Pelcl (1734-1801) a Josef Dobrovský (1753-1829).
- ▶ František Palacký (1798-1876) - Učená společnost a České muzeum.
- ▶ Studenti z Čech na IfÖGu – v letech 1859-1861 Josef Emler a Matthias Pangerl.
- ▶ 1871 – obnovená výuka PVH na pražské univerzitě - docent Josef Emler.

Stručné dějiny PVH – české země

- ▶ Josef Emler (1836-1899) – archivář hlavního města Praha, diplomatik, ediční práce, autor učebnice k chronologii a paleografii.
- ▶ Gustav Friedrich (1871–1943) – nástupce J. Emlera; na pražské univerzitě vyučoval od roku 1898 až do roku 1939; věnoval se diplomatice, paleografii a chronologii; začal vydávat CDB (1904-1907).
- ▶ 1919 – vznik Státní archivní školy – návrh J. B. Nováka a G. Friedricha.
- ▶ Po r. 1945 – vedoucí PVH na univerzitě – Vladimír Klecanda (1888-1946), od r. 1948 – Václav Vojtíšek (1883-1974) – věnoval se diplomatice, heraldice, sfragistice, kodikologii, epigrafice a městské správě.
- ▶ 1949 – zrušena Státní archivní škola.

Stručné dějiny PVH – české země

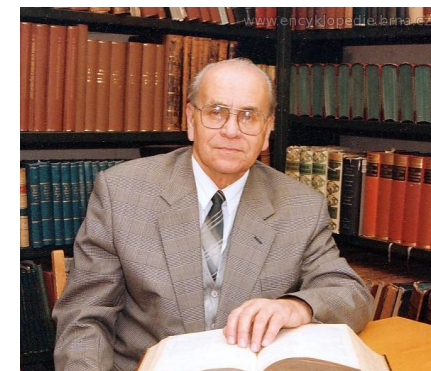
- ▶ 1964 - zřízení samostatné Katedry pomocných věd historických a archivního studia FF UK.
- ▶ Vedoucí katedry Zdeněk Fiala (1922–1975), který v roce 1958 vystřídal Václava Vojtíška.
- ▶ 1990 - vedoucím katedry Ivan Hlaváček (1931); od r. 2000 Marie Bláhová (1944).
- ▶ aktuálně - vedoucí katedry Hana Pátková.

Stručné dějiny PVH – FF MU

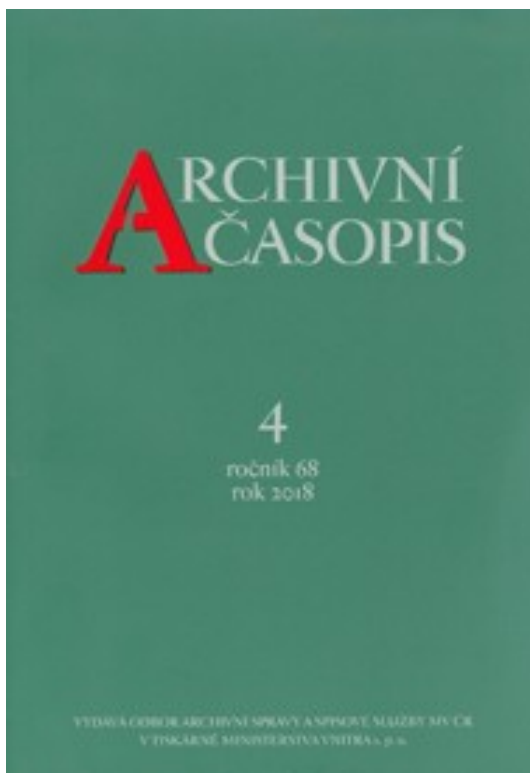
- ▶ Václav Hrubý (1885-1933) – žák Gustava Friedricha, první učitel PVH na FF MU; disertace (*Listiny pražských biskupů 1258-1343*).
- ▶ Jindřich Šebánek (1900-1977) – pracovník Moravského zemského archivu v Brně (1923-1937); obor archivnictví se osamostatnil (spolu s PVH po 2. světové válce); oblast zájmu - diplomatika a paleografie.
- ▶ Šáša Dušková (1915-2002) – diplomatika a ediční činnost; spolupracovala s J. Šebánkem.
- ▶ Miroslav Flodr (1929-2015) – paleografie, kodikologie, epigrafika.
- ▶ Vladimír Vašků (nar. 1933) – diplomatika (středověká i novověká), podílel se na vydávání CDB.

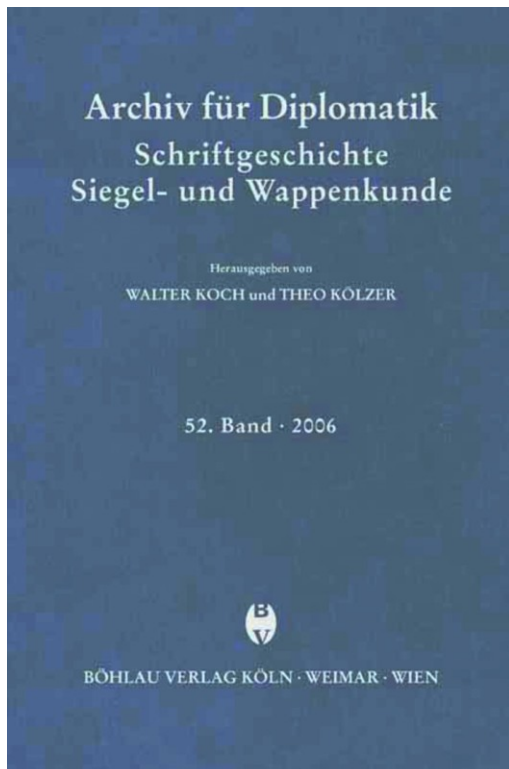

Odborné časopisy - české

- ▶ Archivní časopis (AČ) – od r. 1951 (čtvrtletník).
- ▶ Sborník archivních prací (SAP) – od r. 1951 – konkrétní pramenné studie (2x ročně).
- ▶ Folia diplomatica – interní informační bulletin vydávaný v Brně; 16 ročníků v l. 1952-1968.
- ▶ Zápisky katedry československých dějin a archivního studia – v Praze (1956-1963) - 7 sv.
- ▶ Časopis Společnosti přátel starožitností (ČSPS) – od r. 1893.
- ▶ Časopis Matice moravské (ČMM) – od r. 1869.
- ▶ Vlastivědný věstník moravský – od r. 1946 (4x ročně).

Odborné časopisy - zahraniční

- ▶ Archivalische Zeitschrift – 1876.
- ▶ Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde (AfD) – 1955.
- ▶ Bibliothèque de l'École des chartes – 1839.
- ▶ Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters – 1937.
- ▶ Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung - 1882.
- ▶ Mitteilung des österreichischen Staatsarchiv - 1948.
- ▶ Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken (QFIAB) – 1898.
- ▶ Studia Źródłoznawcze. Commentationes – 1957.

Odborné časopisy

- ▶ Název časopisu?
- ▶ Vydavatel časopisu?
- ▶ Tematický profil?
- ▶ Skladba/části/rubriky časopisu?
- ▶ Obsahuje studie/články z PVH?
- ▶ Jaké PVH jsou zastoupeny?

